

درس فارغ فقه مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: تتمه احکام غسل

تاریخ: ۲۲ آذر ۱۴۰۱

موضوع جزئی: اجزاء یا عدم اجزاء سایر اغسال [غیر جنابت] از وضو - نظر مرحوم امام (ره)

مصادف با: ۱۸ جمادی الاول ۱۴۴۴

جلسه: ۴۲

سال تحصیلی: ۱۴۰۲-۱۴۰۱

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

بحث در اشکال چهارم از اشکالات وارده بر استناد به روایات دالّ بر اجزاء غسل از وضو بود، این اشکال در جلسه گذشته ذکر شد و عرض شد که گفته‌اند که غسلی که در اخبار اجزاء غسل از وضو آمده است، بر غسل جنابت حمل می‌شود، یعنی فقط غسل جنابت، مُجْزِی از وضوست، ولی سایر اغسال مُجْزِی از وضو نیستند و دلیل آن، این است که اهل سنت در کنار غسل جنابت، وضو را نیز لازم می‌دانند و به امیرالمؤمنین (ع) نسبت داده‌اند که آن حضرت (ع) نیز در کنار غسل به وضو امر کرده است. بنابراین، اهل سنت برای اینکه نظر خودشان را مبنی بر لزوم وضو در کنار غسل جنابت، ثابت کنند، لزوم وضو در کنار غسل جنابت را به امام علی (ع) نسبت داده‌اند، لکن نظر شیعه این است که وضو در کنار غسل جنابت لازم نیست و تمام اخباری که بر اجزاء غسل از وضو دلالت دارند بر غسل جنابت حمل می‌شوند و لزوم وضو در کنار غسل جنابت که از طرف اهل سنت به امام علی (ع) نسبت داده شده است، کذب است، بنابراین، منظور از غسل، در دعوی بین شیعه و سنی که شیعیان معتقدند که غسل از وضو مُجْزِی است و اهل سنت معتقدند که غسل از وضو مُجْزِی نیست، غسل جنابت است و اجزاء غسل از وضو، مختص غسل جنابت است و شامل سایر اغسال نمی‌شود.

پاسخ از اشکال چهارم

مرحوم محقق حلی (ره)^۱، در کتاب معتبر گفته است که اخباری که بر اجزاء غسل از وضو دلالت دارند یکسان نیستند تا گفته شود که غسل مذکور در آنها بر جنابت حمل می‌شود، بلکه این اخبار تفصیل دارند و هم غسل جنابت و هم غسل جمعه در آنها مطرح شده است و اغسال مختلفی در این اخبار مطرح شده است و بحث اجزاء غسل از وضو در رابطه با آن اغسال غیر جنابتی نیز آمده است و مختص به غسل جنابت نیست در نتیجه، نمی‌توان از دعوی بین شیعه و سنی در رابطه با لزوم وضو یا عدم لزوم وضو در کنار غسل جنابت، نتیجه گرفت که همه اخباری که بر اجزاء غسل از وضو دلالت دارند به غسل جنابت مربوط می‌شوند چون روایات وارده شده منحصر به مورد اختلاف شیعه با عامّه نیست، بلکه روایات دیگری نیز وجود دارند که ربطی به مورد اختلاف شیعه و سنی ندارد، مثل روایت صحیح محمد بن مسلم [عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: «الْغُسْلُ يُجْزِی عَنْ الْوُضُوءِ وَ أَيْ وَضُوءٍ أَطْهَرُهُ مِنَ الْغُسْلِ»]^۲ که به مطلق غسل اشاره دارد که امام باقر (ع) فرموده است که غسل مُجْزِی از وضوست و چه وضویی پاکیزه‌تر از غسل است؟

نظر مرحوم امام خمینی (ره) درباره کفایت یا عدم کفایت غسل از وضو

مرحوم امام خمینی (ره) فرموده است که اخبار وارد شده درباره اجزاء یا عدم اجزاء غسل از وضو به چهار دسته تقسیم می‌شوند؛

۱. محقق حلی، المعتمد فی شرح المختصر، ج ۱، ص ۱۹۶.

۲. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲، کتاب الطهارة، ابواب الجنابة، باب ۳۳، ص ۲۴۴، ح ۱.

دسته اول، اخباری که به طور مطلق بر کفایت غسل از وضو دلالت دارند، یعنی از این حکایت دارند که هر غسلی از وضو کفایت می‌کند مطلقاً؛ اعم از اینکه غسل جنابت باشد یا غسل دیگری باشد و اعم از اینکه آن غسل، واجب باشد یا مستحب باشد.

دسته دوم، اخباری که بر بدعت بودن وضو در کنار غسل دلالت دارند.

دسته سوم، اخباری که در خصوص غسل جنابت وارد شده‌اند.

دسته چهارم، اخباری که میان غسل جنابت و سایر اغسال تفصیل داده‌اند.

مرحوم امام خمینی (ره) بعد از تقسیم مذکور، فرموده است که روایاتی که بر کفایت مطلق غسل از وضو دلالت می‌کنند [، یعنی روایات دسته اول] به قرینه‌ی سایر اقسام روایات، بر غسل جنابت حمل می‌شوند، یعنی سایر روایات قرینه بر این می‌باشند که روایات دالّ بر کفایت مطلق غسل از وضو، بر غسل جنابت حمل می‌شوند و با توجه به متداول بودن و بیشتر بودن غسل جنابت نسبت به سایر اغسال، جمع مذکور، جمع قریب به ذهن است زیرا فقط بعضی از مکلفان در پاره‌ای از اوقات سراغ غسل‌ها دیگر، مثل غسل حیض، نفاس، استحاضه، جمعه و غیره می‌روند، لکن غسل جنابت متداول‌ترین غسل در بین مکلفین است و بیشتر از اغسال دیگر مورد ابتلاء مکلفین است در نتیجه، تعبیر «الغسلُ یُجزی عن الوضوء» که در روایات آمده است بر غسل جنابت حمل می‌شود و جمع مذکور [، یعنی حمل مطلق بر مقید به این معنا که غسل مذکور در روایات، بر غسل جنابت حمل می‌شود]، حمل بر فرد نادر نیست، بلکه حمل بر فردی است که مورد ابتلاء مکلفین است و نسبت به سایر اغسال بیشتر و متداول‌تر است.

به علاوه اینکه وضوی پیش از غسل جنابت، در میان مردم، محل بحث بوده است، یعنی برای مردم، سؤال بوده است که آیا قبل از غسل جنابت، وضو لازم است یا وضو لازم نیست؟ به طوری که در این رابطه به امیرالمؤمنین امام علی (ع) دروغ بستند که آن حضرت (ع) دستور داده است که قبل از غسل جنابت وضو گرفته شود و همان‌گونه که قبلاً در روایت صحیح حکم بن حکیم [عَنْ حَكَمِ بْنِ حَكِيمٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنْ غُسْلِ الْجَنَابَةِ إِلَى أَنْ قَالَ: قُلْتُ: إِنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ يَتَوَضَّأُ وَضُوءَ الصَّلَاةِ قَبْلَ الْغُسْلِ، فَضَحِكَ وَ قَالَ: «وَأَيُّ وَضُوءٍ آتَى مِنَ الْغُسْلِ وَ أَبْلَغُ»^۱] آمده بود، روای از امام صادق (ع) درباره غسل جنابت سؤال کرد و گفت که مردم می‌گویند که پیش از غسل، وضوی نماز گرفته شود، پس امام صادق (ع) خندید و فرمود که چه وضویی پاکیزه‌تر و رساتر از غسل است؟

پس، مورد بحث واقع شدن وضوی پیش از غسل جنابت در بین مردم نیز سبب نزدیک شدن جمع مذکور، می‌شود، یعنی غسل مذکور در روایات مطلقاً که بر اجزاء غسل از وضو دلالت دارند به قرینه سایر روایاتی که در خصوص غسل جنابت وارد شده‌اند و روایاتی که بر بدعت بودن وضو در کنار غسل اشاره دارند و همچنین، روایاتی که بین غسل جنابت و سایر اغسال تفصیل داده‌اند، بر غسل جنابت حمل می‌شوند. پس، روایات بدعت بودن وضو، قبل و بعد از غسل و کفایت غسل از وضو و پاکیزه‌تر بودن غسل از وضو و دروغی که به امیرالمؤمنین (ع) نسبت داده شده است بر این دلالت دارند که محل بحث، غسل جنابت بوده است، یعنی غسل جنابت مورد اختلاف واقع شده بوده است و بحث در کفایت این غسل از وضو و بدعت بودن وضوی قبل و بعد از این غسل بوده است و سایر اغسال مورد بحث نبوده‌اند.

به علاوه اینکه یکی از دو قول شافعی (از ائمه چهارگانه اهل سنت) بر وجوب وضو، قبل یا بعد از غسل جنابت [، یعنی یکی از اقوال شافعی که حاکی از وجوب وضو، قبل یا بعد از غسل جنابت می‌باشد] نیز بر این دلالت دارد که محل بحث، کفایت یا عدم

۱. همان، باب ۳۴، ص ۲۴۷، ح ۴.

کفایت غسل جنابت از وضو است و منظور از «الغسل یجزی عن الوضوء» که در روایات آمده است، این است که بر خلاف عامّه که معتقدند که وضو قبل یا بعد از غسل، واجب است، غسل از وضو مجزی است و در کنار غسل لازم نیست که وضو گرفته شود. مرحوم امام (ره) در ادامه فرموده است که مرحوم محقق (ره) به دسته‌ای از روایات که به سایر اغسال [غیر از غسل جنابت] مربوط می‌باشند، اشاره کرده است که این روایات یا سنداً ضعیف‌اند، مثل مکاتبه محمد بن عبدالرحمن همدانی [أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْهَمْدَانِيَّ كَتَبَ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ الثَّالثِ (ع)؛ يَسْأَلُهُ عَنِ الْوُضُوءِ لِلصَّلَاةِ فِي غُسْلِ الْجُمُعَةِ، فَكَتَبَ: «لَا وَضُوءَ لِلصَّلَاةِ فِي غُسْلِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَلَا غَيْرِهِ»^۱] و مرسله حماد بن عثمان [عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي الرَّجُلِ يَغْتَسِلُ لِلْجُمُعَةِ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ، أَوْ يُجْزِيهِ مِنَ الْوُضُوءِ؟ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع): «وَأَيُّ وَضُوءٍ أَطْهَرُ مِنَ الْغُسْلِ»^۲] یا دلالة مشکل دارند زیرا همان‌طور که عرض شد روایات مطلقه بر روایات مقیده حمل می‌شوند لذا غسل مذکور در روایات مطلقه بر غسل جنابت حمل می‌شود.^۳

خلاصه‌ی نظر مرحوم امام خمینی (ره) با توجه به اینکه ایشان اخبار وارده را به چهار دسته تقسیم کرد و در نهایت قرائنی را اشاره فرمود که منظور از غسلی که از وضو کفایت می‌کند غسل جنابت است، این است که ایشان معتقد است که فقط غسل جنابت از وضو مجزی است و سایر اغسال از وضو کفایت نمی‌کنند لذا واجب است که شخص در کنار سایر اغسال، برای نماز وضو بگیرد.

بررسی نظر مرحوم امام خمینی (ره)

در رابطه با نظر مرحوم امام خمینی (ره) چند نکته وجود دارد که به آنها اشاره می‌شود؛

نکته اول، اینکه جمعی که مرحوم امام خمینی (ره) به آن اشاره کرد و فرمود که سایر روایات، قرینه بر روایات مطلقه می‌باشند لذا روایات مطلقه بر روایات مقیده حمل می‌شوند و در نتیجه، غسل مذکور در روایات مطلقه بر غسل جنابت حمل می‌شود، صحیح نیست زیرا جمع مذکور، با تعلیلی که در بسیاری از روایات وارد شده است، سازگاری ندارد چون تعلیل «وَأَيُّ وَضُوءٍ أَطْهَرُ مِنَ الْغُسْلِ» یا «وَأَيُّ وَضُوءٍ أَتَقَى مِنَ الْغُسْلِ وَأَبْلَغُ» که در روایات آمده است، معمم است، گرچه گاهی، تعلیل، مخصّص نیز می‌باشد، مثل «لَا تَأْكُلِ الرَّمَانَ فَإِنَّهُ حَامِضٌ» که تعلیل حامض بودن که در آخر این عبارت آمده است، هم معمم است و هم مخصّص است، یعنی مولی فرموده است که انار نخور چون ترش است و تعلیل به ترش بودن، معمم است یعنی هر چیزی که ترش باشد را نخور و مخصّص نیز می‌باشد، یعنی خوردن اناری که ترش نیست، اشکال ندارد. پس تعلیل مذکور در روایات، معمم است و مخصّص به غسل جنابت نیست، بلکه همه غسل‌ها را شامل می‌شود یعنی وضو از هیچ غسلی پاکیزه‌تر نیست پس مطلق غسل، بی‌نیاز از وضو است. بنابراین، تعلیل مذکور در روایات، مانع از جمع مذکوری است که مرحوم امام خمینی (ره) به آن اشاره کرده است [و فرموده است که روایات مطلقه بر روایات مقیده حمل می‌شوند و مقصود از غسل در روایات مطلقه، غسل جنابت می‌باشد] زیرا در صورت اراده خصوص غسل جنابت، امام (ع) چون در مقام بیان بوده است حتماً باید به آن اشاره می‌کرد و از اینکه امام (ع) به خصوص غسل جنابت اشاره نکرده است، فهمیده می‌شود که خصوص غسل جنابت مورد نظر نبوده است.

به عبارت دیگر، تعلیلی که در ذیل روایات آمده است، از مقید کردن اخبار اجزاء غسل از وضو به غسل جنابت، امتناع ایجاد می‌کند یعنی تعلیل، مانع از تقیید اخبار به غسل جنابت می‌شود و از چنین تقییدی ابا دارد.^۴

۱. همان، باب ۳۳، ص ۲۴۴، ح ۲.

۲. همان، ص ۲۴۵، ح ۴.

۳. امام خمینی، کتاب الطهارة (ط - القديمة)، ج ۱، ص ۱۵۱-۱۴۹.

۴. سید محسن، حکیم طباطبائی، مستمسک العروة الوثقی، ج ۳، ص ۳۴۴.